

HALINA PETRYSZYN*

MODERNISTYCZNE UJĘCIE SZTUKI SAKRALNEJ W KONSTRUKCJACH TRADYCYJNYCH

RECOGNITION OF MODERNIST SACRED ART IN TRADITIONAL CONSTRUCTIONS

Streszczenie

W niniejszym artykule przedstawiono nowe podejście projektowe, w którym dzieła sztuki sakralnej stają się jednocześnie obiektami przestrzeni użyteczności publicznej pod względem dostępności, formy oraz zastosowanych materiałów.

Słowa kluczowe: przestrzeń użyteczności publicznej, dzieła sztuki sakralnej

Abstract

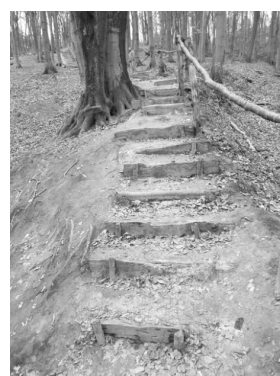
This paper presents a new project approach, in which the objects of sacred art at the same time become objects of public space in terms of availability, form and materials used.

Keywords: public usage space, the works of sacred art

* Dr inż. arch. Halina Petryszyn, prof. ZUT, Zakład Historii Architektury i Sztuki Ogrodowej, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny.

Od stuleci sztuka sakralna była postrzegana jako dziedzina ekskluzywna, poświęcona niebiosom i Bogu, tworzona w elitarnym środowisku duchowieństwa.

Dziś odczuwalny jest niedostatek miejsc sakralnych w przestrzeni miejskiej w pragmatycznie funkcjonującym świecie. Jest to zauważalne również w przestrzeni terenów zieleni, gdzie utrwaliła się tradycja spędzania jak największej ilości wolnego czasu całymi rodzinami. Obecnie można odnaleźć tu wiele usług i obiektów służących rozrywce, wypoczynkowi i aktywności sportowej czy kulturowej, nieliczne są jednak obiekty związane z sacrum.

II. 1. Elementy współczesnej sztuki sakralnej wykonane w konstrukcjach i materiałach regionalnych; po lewej krzyże wotywnie na podwórzu prawosławnego klasztoru w Supraślu (Polska); po stronie prawej kapliczka nad świętym źródłem i system leśnych ścieżek przy odbudowanym w latach dziewięćdziesiątych klasztorze bazylikańskim w Krechowie k. Lwowa (Ukraina) (fot. H. Petryszyn, 2007)

III. 1. Elements of modern religious art made in the regional constructs and materials: from left – votive crosses at the courtyard of Orthodox monastery in Suprasl (Poland); right – the holy shrine above the holy source and forest paths system at restored in 1990s Basilian monastery in Krechiv by Lviv (Ukraine)

Stąd bierze się nowe podejście projektowe, w którym dzieła sztuki sakralnej pod względem dostępności, formy oraz zastosowanych materiałów stają się jednocześnie obiektami przestrzeni użyteczności publicznej. Tradycyjna materia oraz powszechna dostępność tych obiektów czyni je współczesnym łącznikiem pomiędzy światem codziennym a duchowym.

Miejsca sakralne w świecie współczesnym czasem występują impulsywnie, wyprzedzając założenia projektowe, tworząc problemy dla projektantów pod względem integracji środowiskowej [6]. Takie problemy wystąpiły przy przeprowadzaniu rewaloryzacji plant we Lwowie – ich największych i jednocześnie najokazalszych części – Wałów Hetmańskich i Wałów Gubernatorskich. Udało się prawie w całości przywrócić dawnych układów kompozycyjnych analizowanych terenów, spełniając jednocześnie główne założenie rewaloryzacji. Zaproponowane rozwiązania są poddane przekształceniom w niewielkim stopniu, ale jednocześnie niezbędnym dla uzyskania funkcjonalności i użyteczności, które są niepisaną zasadą przy tworzeniu każdego terenu użyteczności publicznej. Stosując te same elementy małej architektury, uzyskano pewną spójność pod względem kompozycyjnym, wiążąc w ten sposób planty w zielony pierścień Lwowa.

II. 2. Sacrum w kontekście miasta: plastyka bruku w wyposażeniu Szczecina:
 a – w zabudowie mieszkalnej; b – postument pomnika Jana Pawła II na
 Jasnych Błoniach; c – postument krzyża przy kościele pod wezwaniem
 St. Kostki przy placu Matki Teresy z Kalkuty (fot. H. Petryszyn, 2006)

III. 2. Sacrum in the context of the city: the pavement artist in the equipment of Szczecin:
 a – in residential buildings; b – postament statue of Jan Pawel II at Jasne Blonie; postament
 of Cross at the church dedicated to St. Kostka at the square of Mother Teresa of Kalkuty

II. 3. Ołtarz nad jeziorem w Schwerinie (Niemcy) w kompleksie
 parkowym, konstrukcyjnie założony jako taras nad wodą, wyposażony
 w lekkie meble przenośne (fot. A. Pilarczyk, 2009)

III. 3. Altar Lake Schwerin (Germany), in the park complex, constructionally founded
 as a terrace above the water, equipped with portable lightweight furniture

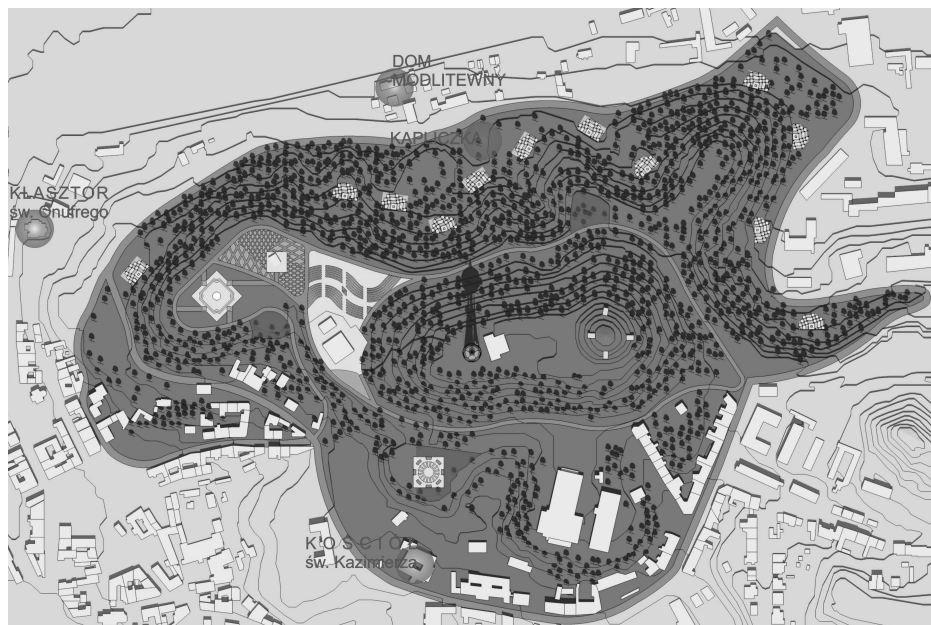
II. 4. Widok na Krzyż Rewolucji Pomarańczowej we Lwowie tuż po ustawieniu w listopadzie 2004 roku w dekoracji bożonarodzeniowych świerków, przywiezionych na znak solidarności z różnych miejscowości (fot. H. Petryszyn, 2004)

III. 4. View at the Cross Orange Revolution in Lviv, just after setting up in November 2004 with the decoration of Christmas trees, brought as a sign of solidarity from various regions of Ukraine

Zaakceptowano krzyż ustawiony przy głównej alei Wałów Hetmańskich w trakcie rewolucji pomarańczowej. Przy nim zaprojektowano lokalne wnętrze sakralne. Ustawiono drewniany trejaż przeznaczony dla podtrzymywania pnączy przy krzyżu, w celu wyizolowania tego miejsca i podkreślenia jego symbolicznego charakteru. Ponieważ często w miejscu tym ludzie zapalają znicze oraz przychodzą się modlić, wydzielono zatoczkę zbudowaną z cegły klinkierowej, służącą do stawiania świeczek, kwiatów itp. [2].

Podobna sytuacja powstała na północnych stokach wzgórza Wysoki Zamek we Lwowie, która wchodzi w strefę ochrony UNESCO, gdzie w ciągu ostatnich lat została uformowana kalwaria. W trakcie wykonania projektu rewaloryzacji wzgórza na opracowywanym terenie powstał nowy projekt sieci stacji Drogi Krzyżowej. Dwanaście stacji ulokowano w pewnym oddaleniu od siebie, na najbardziej sprzyjających miejscach.

Konstrukcja każdej stacji stanowi rodzaj podestów rozstawionych na pewnej wysokości, połączonych za pomocą dość obszernych schodów. W całości konstrukcje te stanowią rodzaj ciągu spacerowego w przestrzeni służącej wypoczynkowi biernemu czy kontemplacji. Zarówno podesty, jak i schody wzniesione nad gruntem stanowią całość będącą konstrukcją o geometrycznej formie. Dodatkowo na najwyższej z platform został wprowadzony element w postaci czworobocznych ścian wykonanych ze szkła, w których wycięty jest symbol krzyża.

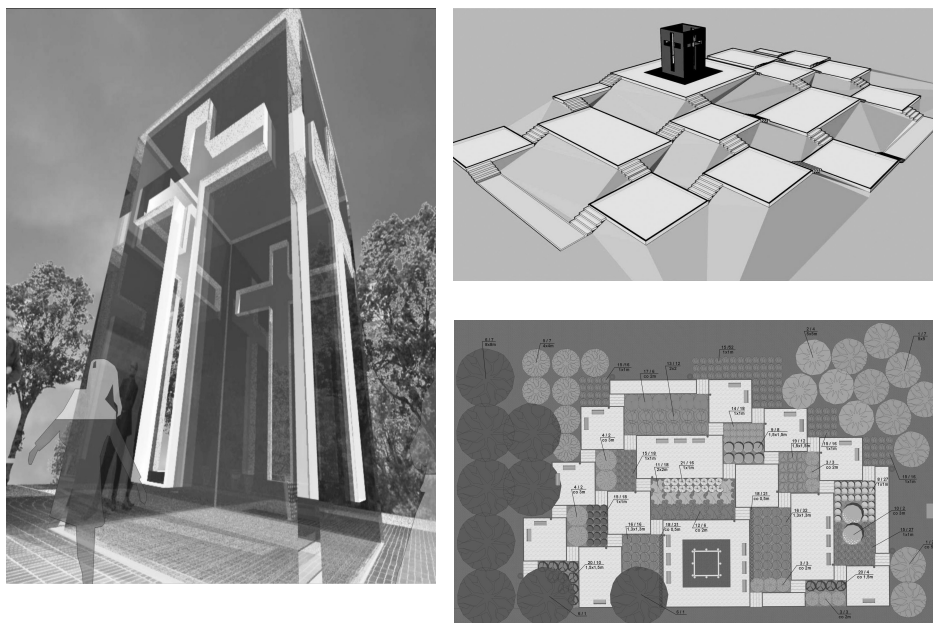

II. 5. Schemat funkcjonalno-krajobrazowy koncepcji zagospodarowania wzgórza Wysoki Zamek we Lwowie; na północnym i północno-wschodnich stokach została zaprojektowana droga krzyżowa (projekt: B. Talaśka) [7]

III. 5. Scheme of functional-landscape management concept of hill of Lviv High Castle, at the northern and south-east slopes there was a Way of the Cross projected, which appeared by itself in 1990s

Do wyłożenia konstrukcji użyto nawierzchni typu polbruk, jasny granit, delikatnie płukanej, do budowy obrzeży użyto nawierzchni o barwie antracytowego bazaltu. Na platformach rozmieszczono ławki, wszystkie ułożone w kierunku symbolu krzyża, który od dołu jest podświetlany, stając się głównym akcentem kompozycji po zachodzie słońca. Na co dzień teren opracowania pełni przede wszystkim funkcję rekreacyjną, nastawioną na wypoczynek bierny. Wypoczynek ten umożliwiają nowe ciągi spacerowe – podesty wraz z schodami, jak i elementy wyposażenia terenu. Całość opracowania komponowana jest w sposób geometryczny. Razem z głównym założeniem koncepcyjnym, przez stworzenie podestów uzyskano nowe punkty widokowe na północną część Lwowa, rozciągającą się w dolinie rzeki Pełtew. Nasadzenia na całym terenie są komponowane w sposób geometryczny, a linie nasadzeń wytyczają formalnie prowadzone podesty wraz ze schodami. Roślinność podzielona jest tu na jednogatunkowe przestrzenie, a poszczególne rośliny rozłożone są w równych odstępach, nawiązując swą geometrią do linii wybudowanych konstrukcji. Dobrano tu gatunki znoszące zacienienie, ze względu na towarzyszącą stajom roślinność drzewiastą porastającą całe stoki wzgórza.

W całym założeniu została przewidziana jednolita forma małej architektury, którą rozlokowano według potrzeb programowych danego wnętrza parkowego, stając się elementem całej kompozycji.

II. 6. Koncepcja konstrukcji podejścia do stacji Drogi Krzyżowej, złożonej z podestów i schodów, za każdym razem dostosowanej do rzeźby terenu (Projekt: B. Talaśka) [7]

III. 6. Concept of construction of entrance to the station Way of the Cross, made up of platforms and stairs area each time, specially adapted to the terrain [7]

Oświetlenie potraktowano jako element podkreślający całość kompozycji parku, stwarzający odpowiedni nastrój dla zwiedzających. W doborze materiałów sugerowano się (prócz wartości mocy, czy rodzaju emitowanego światła) również cechami zewnętrznymi obudowy oświetlenia, które w ciągu dnia ma ukazywać prostotę w iście współczesnej formie. Wykorzystano lampy oświetleniowe z czujnikiem ruchu, słupki oświetleniowe i oświetlenie najazdowe, detale są wykonane ze stali nierdzewnej i kloszami ze szkła hartowanego. Oświetlenie doskonale podkreśla zaprojektowane elementy, jak: drzewa, krzewy, trawniki, elewację brył szklanych w zaprojektowanej Drodze Krzyżowej, podświetlenie elementów ścieżek wokół elementów, gdzie niezbędne jest wprowadzenie światła mającego na celu wywoływać określone emocje, czy skupiać uwagę widza na rzeczach istotnych [7].

Duża ilość zespołów sakralnych większej skali, jak kościoły, centra parafialne czy klasztory w Polsce w latach 1970–1990 została realizowana częściowo, zwykle zakładano bryłę kościoła, a reszta zespołu przez długie lata oczekiwała na realizację lub w międzyczasie zmieniły się warunki gospodarcze i była podjęta inna koncepcja rozwoju założenia [5]. Tak stało się z kościołem przy ul. Emilii Platter w Szczecinie.

Celem współczesnego projektu jest stworzenie oazy spokoju w dość zatłoczonej i hałaśliwej części miasta, stąd propozycja nasadzenia zieleni izolacyjnej. Wewnątrz teren podzielono na dwie części: zachodnią i wschodnią. Zachodnia część – przedkościelna, wprowadzająca do tematu sakralnego, została rozwiązana przez

głównie drogi i ścieżki z główną aleją doprowadzającą bezpośrednio do kościoła oraz alejki oparte na ścieżkach komunikacyjnych, wydeptanych przez mieszkańców okolicznych zabudowań. Powstały tu wnętrza stricte wypoczynkowe, zaopatrzone w elementy małej architektury, takie jak: ławki, śmietniki oraz latarnie. Przed murem kościoła – niewielkie wzniesienie, na którym ulokowany jest pomnik nawiązujący swą formą do wyzwania zespołu sakralnego.

II. 7. Zagospodarowanie terenu przykościelnego przy ul. E. Platter w Szczecinie: od lewej – stan obecny (2005/2006) od prawej – zaprojektowane ogrody sakralne (projekt: M. Szymka) [3]

III. 7. Usage of church land by E. Plater Street in Szczecin: from left – current situation (2005/2006) from right – projected sacred gardens [3]

Druga część (wschodnia) projektowanego terenu, nawiązująca do ogrodu zamkniętego – to założenie zbliżone do wirydarza (geometryczne z podziałem na sektory), gdzie miejsce znajdują zarówno sektor z roślinami dekoracyjnymi (róże, kocięćka) oraz sektor rekreacji czynnej, przeznaczony dla najmłodszej grupy wiekowej dzieci w wieku przedszkolnym. Jest to założenie również przeznaczone do rekreacji biernej. Ścieżki zewnętrzne tego założenia – są to typowe ścieżki spacerowe – w rzucie układają się w prostokąt, a pozostałe przecinają go pod różnymi kątami. Inspiracją do tej części założenia były wirydarze jako jego punkt centralny zastosowano fontannę [3].

Zagospodarowanie tzw. placu papieskiego przy centrum handlowym EMKA w Koszalinie wiązało się z problemem połączenia sacrum i profanum. Dominantą

przestrzenną placu jest kościół pw. Ducha Świętego, którego budowę rozpoczęto w 1983 roku, jako ośrodka parafialnego o bogatym programie w nowej dzielnicy mieszkalnej. W okresie realizacji projektu oraz w pierwszych latach funkcjonowania nastąpiły zmiany, które w sposób zasadniczy wpłynęły na program ośrodka i zmusiły do daleko idących przekształceń. W przestrzennym zagospodarowaniu wydzielono teren pod zabudowę, przewidziany na dojścia piesze, dojazdy i parkingi oraz tereny zieleni. W rozwiązaniu tym szczególną uwagę poświęcono terenom przewidzianym dla potrzeb duszpasterstwa, tj. miejsc spotkań wiernych po wyjściu z kościoła. Na placu przy kościele pw. Ducha Świętego w 1991 roku koncelebrował mszę Ojciec Święty Jan Paweł II.

Ze względu na swoje położenie oraz historię projekt przewiduje stworzenie terenu zieleni użyteczności publicznej będącego łącznikiem pomiędzy terenem parafialnym z typowo komercyjnymi zabudowaniami galerii handlowej.

II. 8. Widok ogólny projektowanego placu papieskiego w Koszalinie (projekt: K. Broda) [1]

III. 8. General view of the proposed by papest square in Koszalin [1]

Aleja główna łączy kościół i galerię handlową, prowadzi odbiorcę od kościoła pw. Świętego Ducha przez plac z pamiątkowym pomnikiem, nawiązującym w swym charakterze do ołtarza, na którym papież Jan Paweł II odprawił mszę w 1991 roku. Pomnik ma nawiązywać do formy fal morskich. W dalszej części alei zaprojektowane zostały dwa zbiorniki wodne o szerokości 3 m i długości 20 m. Od strony północnej i południowej plac ze zbiornikami wodnymi sąsiaduje z obszarami trawiastymi, na których zaprojektowano z myślą o spotkaniach masowych wzniesienia w kształcie fal morskich, nawiązujące swą formą do pomnika. Aleja kończy się symbolicznym przejściem pomiędzy dwoma skarpami o wysokości 2,5 m. Elementy wyposażenia i małej architektury ławki, siedziska, latarnie, śmietniki i murki są dobrane tak, aby podkreślały nowoczesny charakter założenia. Głównym wykorzystywanym materia-

łem jest metal i beton. *Skate park* ma formę zagłębionej niecki, posiada także kilka murków i wyskoczni, jak również zadaszzenia ze stali. Roślinność też o prostym kubicznym pokroju i zwartej formie, są to głównie drzewa liściaste i iglaste, krzewy oraz trawy ozdobne. Wejścia na teren są zaakcentowane przez betonowe murki o surowej strukturze połączone z nasadzeniami traw ozdobnych. Dla uzyskania korzystniejszego efektu i kontrastu form zaprojektowano „bryły” – nasadzenia żywopłotowe strzyżone z krzewów o wybarwieniu zielonym lub bordowym. Utwardzone nawierzchnie podrzędnych ciągów pieszych wykonano z kostki kamiennej w kolorze szarym, które mogą być użytkowane także przez rowerzystów. Nawierzchnia głównej alei wykonana jest z kostki kamiennej w kolorze ciemnoszarym, aby kontrastowała i wyróżniała się spośród innych ciągów pieszych [1].

Literatura

- [1] Broda K., *Zagospodarowanie Placu Papieskiego przy centrum handlowym „EMKA” w Koszalinie*, praca magisterska, promotor – prof. ndzw. dr inż. arch., Halina Petryszyn. Akademia Rolnicza w Szczecinie, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Katedra Projektowania Krajobrazu, Szczecin, 2007.
- [2] Chmielewski Ł., Depta E., *Rewaloryzacja Plant we Lwowie – Wały Hetmańskie Gubernatorskie*, praca magisterska, promotor – prof. ndzw. dr inż. arch. Halina Petryszyn. Akademia Rolnicza w Szczecinie, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Katedra Projektowania Krajobrazu, Szczecin, 2006.
- [3] Libuda A.S., Szyska M.E., *Projekt nowych ogrodów przy ul. Emilii Platter w Szczecinie*, Szyska M.E., *Założenia projektowe dla ogrodu sakralnego*, praca magisterska, promotor – prof. ndzw. dr inż. arch. Halina Petryszyn. Akademia Rolnicza w Szczecinie, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Katedra Projektowania Krajobrazu, Szczecin, 2006.
- [4] Petryszyn H., Pilarczyk A., *Wielokulturowość Szczecina w spuściźnie cmentarnej a zagadnienia współczesne*, Teka komisji architektury, urbanistyki i studiów krajobrazowych. Tom 3, Lublin PAN, 2007, s. 203-213.
- [5] Petryszyn H., Trzcińska I. *Wyzwanie projektowe – ogród sakralny kościoła pw. Najświętszego Odkupiciela przy ulicy ks. Jerzego Popiełuszki w Szczecinie*, Budownictwo, Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej, Zeszyt 30, Budownictwo Sakralne i monumentalne, Red. nauk. Michał Boltryk, Białystok, 2006, s. 349-360.
- [6] Petryszyn H., *Droga krzyżowa ze Lwowa do Stradca – przeżycie sakralne w świecie współczesnym*, Materiały II Międzynarodowej Konferencji PR UIA „Miejsca duchowe” Warszawa, 24 kwietnia 2004: „Współczesne podróże duchowe. Fenomen turystyki religijnej XXI wieku a sacrum przestrzeni i obiektów pielgrzymkowych”, Warszawa, 2004, s. 165-170.
- [7] Tańska B., *Projekt rewitalizacji wzgórza Wysoki Zamek we Lwowie*, praca magisterska, promotor – prof. ndzw. dr inż. arch. Halina Petryszyn. Akademia Rolnicza w Szczecinie, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Katedra Projektowania Krajobrazu, Szczecin, 2008.